

Historisk Samfunds mærke

I årbogen 1912 skrev J. Richter følgende om samfundets mærke, som da bragtes første gang.

»Historisk Samfund for Ribe Amt« er Hr. Arkivar A. Tiset i København overmaade taknemmelig for det smukke Mærke, som han har tegnet og foræret til Samfundet, og som her for første Gang fremstilles for vore Læsere. Hr. Tiset er uimod-sagt vor første Avtoritet paa Vaaben- og Seglkundskabens Omraade, og paa hans fine Tegnekunst, hvad Vaaben- og Seglbilleder angaar, foreligger der mangfoldige Prøver rundt-om i vor historiske Literatur.

En kort Forklaring af og historisk Redegørelse for, hvad dette Mærke forestiller, vil ventelig ikke anses for overflødig.

Mærkets Bund eller Baggrund indtages af *Ribe Bys* Vaaben. I denne By har Amtets og Stiftets øverste Styrelse sit Sæde, saa det er i sin gode Orden, at dens Vaaben faar en Hovedplads. Til den ene Side ses Halvdelen af det danske Rigsvaaben: de tre Løver (af den midterste er her dog kun Poterne og Halen synlig), den anden Side dannes af en stili-

seret Gengivelse af Ribe Domkirke i dens ældgamle (i vore Dage fornyede) Skikkelse: med *to*Taarne, det større »Stormklokketaarn« og det mindre »Mariataarn«. Allerede 1295 findes dette Vaaben i Seglet under et Dokument blandt Ribe Stiftskistes Breve (i Rigsarkivet). Men en senere Tid forstod ikke denne Deling mellem Rigets (Løverne) og Kirkens (Domkirken) Vaaben, man lod Domkirken indtage en stadig større Plads, medens man ud fra Taarnet paa en ret meningsløs Maade lod springe tre smaabitte Løver! (Se saaledes de 2 første Udgaver af Trap: Danmark).

Mærkets Midte er forbeholdt Vaabnene for de to andre Byer i Ribe Amt: Varde til venstre, Esbjerg til højre. *Varde* har en gaaende Løve (eller som Vaabenvidenskaben i saa Tilfælde kalder det: en Leopard) i sit Vaaben, det gamle middelalderlige Signet med Omskriften SIGILLVM . VILLANORVM . IN . OPIDO WARWITH (Varde Bys Borgeres Segl) omkring Byvaabenet haves endnu. *Esbjergs* Byvaaben er selvfølgelig af meget ny Oprindelse, efter Hr. Thisets Tegning (1903) blev det et mangebladet Træ med et Anker paa hver Side, hvorved symbolsk er udtalt Haabet om rig Trivsel for Byen, der jo i fremragende Grad er en Havneby.

Uden om de 2 Byvaabener samler sig saa i en Kreds Amtets *Herreders* Vaabener. Strengt taget er disse allerede for over et Par Aarhundreder siden gaaet af Brug, men af og til opfriskes Mindet og Brugen alligevel, hvilket bl. a. kan ses på Facaden af Gørding-Malt Herreders ny Kontorbygning og Herredsfogedbolig i Holsted. — Herredernes Vaaben er i Reglen meget yngre end Byernes, det er endog tvivlsomt, om adskillige af dem overhovedet har haft noget Vaaben, før de skulde besegle Hyldingsakten ved den unge Prins Christians Valg til Tronfølger 1584, i alt Fald kendes flere af dem først fra dette Dokument. Nogle af dem er, hvad man i Vaabenvidenskaben kalder »talende«, idet man i Vaabenet satte et Billede, der mindede om vedkommende Vaabenejers Navn, selv om dette maaske i Virkeligheden betød noget helt andet.

Øverst til venstre har vi nu *Øster Horne Herreds* Vaaben: to Drikkehorn, det kendes først fra 1610. — Nedenfor dette kommer vi til *Skads Herreds* Vaaben: et stilfuldt Lindetræ, dette smukke gamle Vaaben er næppe yngre end d. 15. Aarhundrede, det bar Omskriften: SECRETVM . SCASST . IVTIE . THHZ (Skads Tings Segl i Jylland). — Derefter kommer vi til *Malt Herreds* Vaaben: tre Bygkorn, stillede paa skraa ind imod Skjoldets Midtpunkt, selvfølgelig har Herredets Navn givet Anledning til Valget af dette Mærke. Signetet med Omskriften SIGILLVM MOLT . HERD (Malt Herreds Segl) er vistnok middelalderligt og var endnu i Behold 1655. — Allernederst ses *Gørding Herreds* Vaaben: en harniskklædt Rytter med Lanse, selv om det først kendes fra 1584, er det dog vist — efter Rytterens Bevæbning at dømme — meget ældre. Seglet bar Omskriften: SECRETVM. GYRING . HERETH (Gørding Herreds Segl). — Gaar vi nu opad Mærkets højre Side, har vi nederst *Anst Herreds* Vaaben: en foran en Blomst gaaende And, saa Vaabenet tydeligt nok skal være »talende«, uagtet Seglets Omskrift allerede tidlig (vist i d. 15. Aarhundrede) var S' PROVINCE . HANSTHERIT (c: *Hanst Herreds* Segl). Herredets ældste kendte Navn var dog »Anstath« (1150), men det har næppe noget med Fuglen »And« at gøre. — Vaabenet med den bevæbnede Arm er *Slavs Herreds*, det skal vist ogsaa være »talende«. Før 1648 kendes det ikke. — Endelig har vi det sidste Vaaben: *Vester Horne Herreds*: tre Drikkehorn (Øster Horne Herred maatte som ovenfor set nøjes med to), det er sikkert meget gammelt, omend det først kendes som brugt i 1584.

J. Richter.

I foranstående har J. Richter udtrykt Historisk Samfunds taknemlighed over for vor store heraldiker A. Thiset og samtidig beskrevet de segl og våben, hvormed Thiset på sin smukke og stilfulde måde har opbygget seglet. Hvert bind af samfundets

årbog bærer stadig dette fornemme mærke. Imidlertid er der i det forløbne par menneskealdre fremkommet nye resultater og synsmåder, navnlig ved P. B. Grandjeans store arbejder. Der kan da være grund til at komme med en tilføjelse:

Varde byvåben. Det omtalte segl med løven (leoparden, der viser ansigtet en face) er ikke det ældste. Det gengivne har ordene »in opido« (i købstaden), byen fik sine første købstadprivilegier 1442. Fra denne tid må dette våben stamme. Men byen havde dengang længe været købstad og havde brugt et ældre våben, også med løven (leoparden) og med omskriften: SIGILLUM VILLANORUM IN WARWITH (segl for borgerne i Varde). Det kendes fra byens segl på et dokument, der er havnet i Statsarkivet i Lybeck. C. Lindberg Nielsen har dateret skrivelsen til 1368-70, men våbenet er ældre. Stilhistorikere mener, det kan være fra omkring 1300. Netop 1340 skete noget vigtigt med »hus og stad og fogedi i Varde«, idet grev Gerts sønner da solgte dette til hertug Valdemar af Sønderjylland. I mangfoldige år havde Varde og en stor del af Varde syssel hørt under tyske herrer. Indtil først i 1300-tallet fandtes kun 3 løver i det danske konge- og rigsvåben. Da hertug Valdemars hertugelige stamfar, Abel, fik overdraget Sønderjylland, satte han løven fra sit fædrene våben i sit hertugelige. Derfra har hertug Valdemar arvet det. Med stor sandsynlighed kan det være ham, der har givet sin nyerhvervede by en løve i dens våben. Og således kan man sige, at Varde bys løve både stammer ned fra det sønderjyske våben og dermed fra det danske rigsvåben.

Esbjergs byvåben udtrykker ikke alene ønsket om fremvækst, men træet viser tillige slægtskabet med våbenet for det herred, hvori byen voksede op. *Skast herreds segl* er fundet brugt under en skrivelse 1556 og viser et oprevet træ. Gravøren har nok ikke helt behersket latinen eller bogstaveringens kunst. Omskriften læses ikke mere som angivet foran. Grandjean fastslår følgende læsning: SICRETUM SCAS (STADT) HZ (Skasstad herreds segl). De 3 bygkorn i *Malt*

herreds våben hentyder til stednavnet, men har næppe noget med dettes oprindelse at gøre. De 3 korn danner et særligt kors, et gaffelkors, og er anbragt i et skjold, hvorved det får et særligt præg af heraldik. Det er brugt 27. feb. 1535. I *Gørding herreds segl* bærer den harniskklædte rytter en tøndehjelm. Efter dennes form daterer O. Nielsen i sin *Gørding Herred seglet* til det 13. århundrede. Som hjelm ved adelsvåben forekommer tøndehjelmen også i det 14. århundrede, så man må vist nøjes med at sige, at seglet er middelalderligt. Det er tidligst fundet brugt 1584. Selve signetet findes i Nationalmuseet og består af messing. O. Nielsen oplyser, at det blev fundet i Ribe, og mener, det blev fremstillet, da *Gørding herred* i sidste del af 1200-tallet blev udskilt fra *Malt herred*. Fra 14. århundrede har man de først kendte herreds-segl, nemlig *Kalvslunds*, hængende i et pergament fra 9. aug. 1365, og *Hviding herreds* fra 24. april 1385. *Gørding herred* brugte senere et andet segl, hvor rytteren galopperer mod venstre og svinger et sværd. Det er fundet brugt 1648 og har omskriften: GIØRING HERIT IACOB IENSEN. Jakob Jensen var herredsfoged dengang og havde en selvejer-gård i Tømmerby (se J. Kusk: *Sneum Tjæreborg II* 291).

I *Slavs herreds segl* skal den fremstrakte arm med krus-sabelen vel også minde om navnet (!). Signetet blev fundet i Løvlund, Grene sogn 1887, da en mand harvede sin mark. Det opbevares nu på Grindsted tinghus. *Vester, Øster og Nøtre Horne herreder* har alle Horne i deres navn og et eller flere horn i deres segl, men af forskellig betydning, drikkehorn, oksehorn og måske jagthorn. 1440 nævner et brev *Vester herreds »indsegk*«, seglet er for længst faldet af brevet, men har vel været det samme som det, der kendes 1556 og senere, nemlig 3 opretstående drikkehorn og 2 små kors med omskriften: S' PROVINIE WESTER HORNS H. (Segl for landsdelen *Vester Horns herred*). *Øster Horne herred* havde to drikkehorn og omskriften: S' Ø(STER HOR)NS HERRETS - - SVSEL. (Segl for *Øster Horns herreds* (?)). Det er fundet

brugt 1610, men seglet er middelalderligt. Senere fik man et andet med et par oksehorn med omskriften: ØSTER HORENS HER (IDZ S) - (1)648. Det er fundet brugt 1655. Nørre Horne herred i Ringkøbing amt brugte 1610 et segl med et horn, der måske kan være et jagthorn, og med omskriften: NØR HORNS HERET. Senere havde man et med et par oksehorn, brugt 1648. Det havde da samme mærke som Øster Horne og for øvrigt også som Hornum herred i Himmerland.

De forskellige horn er inspireret af navnet. Oprindelig udgjorde de 3 Horne herreder ét stort herred, indtil det mellem 1231 og 1300 deltes i tre. Nogle har gættet på, at det har fået navn efter landsbyen Horne, andre mener, det har navn efter Hornet, halvøen ned mod Hornsrev.

H. K. Kristensen.